

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

τοῦ ΜΙΛΤΙΑΔΗ Β. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀκαδημαϊκοῦ, Ὀμοτίμου Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου Ἑλληνικῆς
καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος (ΚΕΡΑ)

Εἶναι μεγάλη τιμὴ ἡ πρόταση ποὺ μοῦ ἔγινε ἀπὸ τὶς Πανεπιστημιακὲς Ἐκδόσεις Κρήτης νὰ προλογίσω τὴν ἑλληνικὴ ἔκδοση τοῦ ἔργου ζωῆς τοῦ Μ. Β. Σακελλαρίου ποὺ δημοσιεύθηκε τὸ 2009 ὑπὸ τὸν τίτλο *Ethnè grecs à l'Âge du Bronze* ἀπὸ τὸ Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἀρχαιότητος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ τὸ Κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἑρευνῶν. Εἶναι ὅμως συνάμα καὶ βαρὺ καθῆκον δεδομένου καὶ τοῦ ἀναστήματος τοῦ συγγραφέα, ὁ ὁποῖος ἔχει καταγραφεῖ ὡς ὁ σπουδαιότερος Ἑλληνας ἱστορικὸς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ποὺ ἀνέδειξε ὁ εἰκοστὸς αἰώνας, καὶ τοῦ πολύπτυχου δεσμοῦ ποὺ ἀναπτύχθηκε μεταξὺ μας κατὰ τὰ σαράντα καὶ πλέον χρόνια τῆς γνωριμίας μας.

Ἐνας Προβηγκιανὸς ποιητῆς τοῦ δωδέκατου αἰώνα ὕμνησε τὸν ἐξ ἀποστάσεως ἔρωτα, *l'amor de lonh*, ἐπειδὴ ἔρωτεύθηκε τὴν κόμησσαν τῆς Τριπόλεως, *ses vezer, per lo ben qu'el n'auzi dire*, «χωρὶς νὰ τὴν ἔχει δεῖ, γιὰ τὰ καλὰ ποὺ εἶχε ἀκούσει γι' αὐτήν». Ἔτσι κάπως ἐγνώρισαν καὶ ἐγὼ τὸ 1972, ὡς συντάκτης τῆς *Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, τὸν Μιχαὴλ Σακελλαρίου ἀπὸ τοὺς ἐπαίνους ὅσων τὸν εἶχαν γνωρίσει, ἀπὸ τὰ γράμματα ποὺ συνόδευαν τὰ κείμενά του, ἀπὸ τὴν φωνή του, ὅταν τοῦ τηλεφωνούσαμε στὴν Λυών, ἀπὸ τὴν φωτογραφία ποὺ κοσμοῦσε τὸ βιογραφικὸ του σημείωμα στὸ τέλος κάθε τόμου τῆς *Ἱστορίας*. Ὅλα αὐτὰ ἐνέπνεαν βαθὺ σεβασμὸ, ἀλλὰ καὶ μέγα δέος. Ἡ ἐξ ὄψεως γνωριμία τὸ 1974 ἤλθε ὡς εὐχάριστη ἐκπληξή. Πόρρω ἀπεῖχε τὸ γελαστὸ πρόσωπο μὲ τὰ γαλανὰ μάτια ἀπὸ τὸν αὐστηρὸ καθηγητὴ τῆς φωτογραφίας. Δὲν ὑπάρχει λόγος

νὰ ἐπεκταθῶ ἐδῶ στήν ἀμοιβαία συμπάθεια καί στοῦ ἐνδιαφέροντος ποῦ ἔδειξε ἐκεῖνος γιά τήν σταδιοδρομία μου. Λυποῦμαι μόνον ποῦ στερήθηκε τήν χαρὰ νὰ ἰδεῖ τήν εὐόδωση τῶν προσπαθειῶν του γιά τήν ἐκλογή μου στήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.

Ὁ Μ. Σακελλαρίου, τρυφερός σύζυγος καί εὐπροσήγορος ἄνθρωπος, δὲν ἦταν ἐκ φύσεως ἐκδηλωτικός. Χρειάστηκαν εἴκοσι χρόνια γνωριμίας γιά νὰ μὲ ἀποκαλέσει μὲ τὸ βαπτιστικό μου ὄνομα καί νὰ μοῦ ἀπευθύνει τὸν λόγο στὸν ἐνικό. Δὲν τηροῦσε ἀποστάσεις ἀπὸ ἐπιφυλακτικότητα, ἀλλὰ ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τήν ἐπιστημονικὴ αὐτοτέλεια καί αὐτονομία τῶν ὑφισταμένων του. Διοικητικὰ αὐτοὶ μποροῦν νὰ ἦσαν κατώτεροι, ἀλλὰ ὡς μέλη τῆς μεγάλης Πολιτείας τῆς Ἐπιστήμης τοὺς λόγιζε ὡς ἴσους.

Ἀντίθετα πρὸς πολλοὺς συναδέλφους του, ὁ Μ. Σακελλαρίου δὲν ἐπέλεγε τοὺς συνεργάτες του γιά νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ δικά του ἐπιστημονικὰ ἐνδιαφέροντα ἢ γιά νὰ ἐνισχύσῃ τὸ «πλήρωμα» τῶν ὀπαδῶν του, ἀλλὰ γιά νὰ θεραπεύσῃ τις κραυγαλέες ἀνάγκες τοῦ ἱστορικοῦ κλάδου στήν Ἑλλάδα. Προσέλαβε ἐμένα, μαθητὴ τῶν J. P. Vernant, P. Vidal-Naquet καί M. Détéienne, ὡς πρῶτο συνεργάτη, ἐνῶ ἦταν κληρονόμος μιᾶς ριζικῆς διαφορετικῆς παραδόσεως στήν ὁποία ἡ ἐξέλιξη τῶν θεσμῶν καί ἡ πορεία τῶν ἀριθμῶν τῆς δημογραφίας καί τῆς οἰκονομίας εἶχε ἀπείρωσεν μεγαλύτερη σημασία ἀπὸ τις ἀ-ιστορικὲς νοητικὲς δομὲς τῆς ἀνθρωπολογίας. Ἀλλὰ καί ἀργότερα, ὅταν ἐγκατέλειψα τὸν αἰθέρα τῶν ἰδεῶν γιά τοὺς φθεγγόμενους λίθους τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖνος, καίτοι ἱστορικὸς τοῦ γραφείου, ξένος πρὸς τὴν ἔρευνα τοῦ πεδίου, ἔδωσε μάχες γιά νὰ εὐοδοθεῖ τὸ ἐπιγραφικὸ πρόγραμμα τῆς Μακεδονίας καί τῆς Θράκης.

Ὁ Μ. Σακελλαρίου δὲν ἦταν ὅμως μόνον ὁ συγγραφέας τῶν κλασσικῶν σελίδων γιά τὴν πολιτεία, τὴν κοινωνία καί τὴν οἰκονομία τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν κρατῶν σὲ μονογραφίες, ἄρθρα καί στοὺς τόμους τῆς *Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, ἀλλὰ καί ὁ ρηξικέλευθος ἱστορικὸς ὁ ὁποῖος ἀποπειράθηκε νὰ ἀνασυνθέσῃ τὸ ἀπώτατο παρελθὸν τῆς χώρας ἀπὸ τοὺς προελληνικοὺς χρόνους μέχρι τὴν Γεωμετρικὴ περίοδο συνδυάζοντας γλωσσολογικά δεδομένα μὲ φιλολογικὲς πηγές καί μὲ τὴν ἀρχαιολογία. Τὸ φιλόδοξο αὐτὸ ἔργο ζωῆς, ποῦ ἄρχισε μὲ τὴν ἐκπόνηση τῆς διδακτορικῆς του διατριβῆς *La migration grecque en Ionie* (Ἀθήνα 1958, ἀνατύπω-

ση 2008), συνεχίσθηκε με τις μονογραφίες *Peuples préhelléniques d'origine indo-européenne* (Αθήνα 1977) και *Les proto-grecs* (Αθήνα 1980), δεύτερο και τρίτο τόμο μιᾶς τριλογίας πού ἐπρόκειτο νὰ περιλάβει και ἕναν πρῶτο τόμο ὑπὸ τὸν τίτλο *Peuples préhelléniques d'origine méditerranéenne*, τὸν ὁποῖον δὲν ἐπρόφθασε νὰ συγγράψει. Ἡ τριλογία αὐτὴ θὰ ἀποτελοῦσε τρόπον τινὰ τὴν ἀπαραίτητη εἰσαγωγή στὸ κυρίως ἔργο του *Ethnè grecs à l'Âge du Bronze*, τὸ ὁποῖο θὰ συμπλήρωνε τὴν διδακτορική του διατριβὴ και θὰ ἀπαντοῦσε σὲ ἐρωτήματα πού εἶχαν ἐγερθεῖ κατὰ τὴν ἐκπόνησή της και παρέμεναν ἀναπάντητα. Ἡ διεπιστημονικὴ μέθοδος πού υἱοθετεῖται σὲ ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἔργα ἐξηγεῖται και ὑποστηρίζεται με ἐπιχειρήματα στὶς σελίδες 53-58 τοῦ τρίτου τόμου τῆς εἰσαγωγικῆς τριλογίας: ἡ ἔρευνα περιόδων τῆς προϊστορίας και τῆς πρωτο-ἱστορίας, γιὰ τίς ὁποῖες ἐξ ὀρισμοῦ δὲν ὑπάρχουν ἀναγνώσιμες γραπτές πηγές, ἀπαιτεῖ τὴν συνεξέταση ἀρχαιολογικῶν και γλωσσολογικῶν δεδομένων, καθὼς και μεταγενέστερων παραδόσεων ἢ και ἄλλων κοινωνικῶν, θρησκευτικῶν και πολιτιστικῶν δεδομένων στὰ ὁποῖα ἐπιβιώνουν κατάλοιπα παλαιότερων ἐποχῶν. Ἡ διεπιστημονικὴ μέθοδος ἐπιτρέπει τὸν ἀμοιβαῖο ἐλεγχὸ τῶν δεδομένων και ἀποτρέπει τὴν καταχρηστικὴ ἐξαγωγή συμπερασμάτων στηριζομένων μόνον σὲ μία κατηγορία στοιχείων. Ἰδιαιτέρα στὴν ὀρθὴ χρῆση και ἀξιοποίηση μεταγενέστερων παραδόσεων ὁ Μ. Σακελλαρίου ἀφιέρωσε ἰδιαιτερο σύγγραμμα: *Between Memory and Oblivion. The Transmission of Early Greek Historical Traditions* (Αθήνα 1990).

Τὸ ἀνὰ χεῖρας ἔργο *Ἑλληνικά ἔθνη κατὰ τὴν Ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ* περιλαμβάνει ἀνάμεσα στὴν Εἰσαγωγή και τὰ Συμπεράσματα εἴκοσι πέντε κεφάλαια ἀφιερωμένα σὲ ἰσάριθμα ἔθνη ἢ ὀμάδες ἐθνῶν κατὰ ἀλφαβητικὴ σειρά. Γιὰ κάθε ἔθνος ἐξετάζονται τὰ στοιχεῖα πού συνιστοῦν τὴν ταυτότητά τους και ἀναζητεῖται ἡ γεωγραφικὴ τους θέση και ἐξάπλωση. Ἐν τέλει παρατίθενται τὰ συμπεράσματα τῆς σχετικῆς ἔρευνας.

Ἰδιαιτερὴ μνεῖα πρέπει νὰ γίνεῖ γιὰ τὰ ἔθνη τῶν Ἀκαρνάνων, τῶν Ἡπειρωτῶν και τῶν Μακεδόνων τὰ ὁποῖα δὲν περιλαμβάνονται στὸ ἔργο, τὸ πρῶτο ἐλλεῖπει στοιχείων γιὰ τὴν παρουσία τους κατὰ τὴν Ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ και τὰ ἄλλα δύο διότι τὰ στοιχεῖα τῶν ἱστορικῶν χρόνων δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἀνασύσταση τῆς φυσιογνωμίας

τους κατὰ τὴν Ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ. Αὐτὲς τουλάχιστον εἶναι οἱ ἐξηγήσεις τοῦ συγγραφέα. Νομίζω ὅμως ὅτι ὑπῆρξε καὶ ἓνας ἄλλος λόγος γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ Μ. Σακελλαρίου ἄφησε στὴν ἄκρη τὰ δύο τελευταῖα ἔθνη μὲ τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις εἶχε ἀσχοληθεῖ κατὰ τὸ παρελθόν. Ἡ συστηματικὴ ἐξερεύνηση κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῶν περιοχῶν ὅπου ἔζησαν αὐτά, ἰδιαίτερα δὲ τῆς Μακεδονίας, καὶ ἡ προϊοῦσα δημοσίευση τῶν ἐπιγραφικῶν τους συνταγμάτων παρῆγαν συνεχῶς ἓναν ὄγκο νέων γλωσσικῶν στοιχείων, ἡ ἐπεξεργασία καὶ ἡ ἔνταξη τῶν ὁποίων στὸ ἔργο του θὰ μετέθετε σὲ ἀπώτερο μέλλον τὴν δημοσίευση τοῦ παρόντος συγγράμματος καὶ θὰ μᾶς στεροῦσε ἀπὸ τὴν χαρὰ καὶ τὴν ὠφέλεια ποὺ ἀπολαύομε σήμερα καὶ γιὰ τὶς ὁποῖες ἡ ἐπιστημονικὴ κοινότητα καὶ γενικώτερα τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ θὰ τὸν εὐγνωμονεῖ πάντοτε.

Δεκέμβριος 2017